
İNCELEMELER

1982 BİRLEŞMİŞ MİLLETLER DENİZ HUKUKU SÖZLEŞMESİ ÇERÇEVESİNDE ÇEKİNCELER VE İHTİYARİ İSTİSNALAR

Araş. Gör. Dr. Berat Lale AKKUTAY*

Özet

Çekinceler, devletlerin bir uluslararası andlaşmanın hukuki etkisini kendileri lehine değiştirme istekleri doğrultusunda ortaya çıkmış ve bir andlaşmaya, mümkün olduğunca çok devletin taraf olmasını sağlayabilmek için de sıklıkla başvurulan bir yöntem haline gelmişlerdir. Ancak kimi zaman, uluslararası andlaşmaların bütünlüğünü sağlayabilmek için bu andlaşmalara çekince ileri sürülmesi yasaklanmaktadır. Deniz alanlarının kullanımını son derece kapsamlı ve ayrıntılı hükümlerle düzenleyen 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi de çekincelerin yasaklandığı bir andlaşmadır. Bununla birlikte Sözleşme'nin 298. maddesi çerçevesinde yapılan ihtiyari istisna beyanları, Sözleşme'nin belirli hükümlerinin hukuki etkisini, bu beyanları yapan taraflar lehine değiştirmektedir. Bu nedenle söz konusu beyanların hukuki niteliklerinin araştırılması gerekir. Bu makalede 1982 Sözleşmesi'nin 298. maddesinde düzenlenen ihtiyari istisnalar, çekincelerde karşılaştırılarak, ihtiyari istisnaların hukuki niteliği tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: *Çekinceler, İhtiyari İstisnalar, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi.*

RESERVATIONS AND OPTIONAL EXCEPTIONS UNDER THE
UNITED NATIONS CONVENTION ON THE LAW OF THE SEA OF 1982

Abstract

Reservations had been created in order to modify the legal effects of international treaties in favor of the states parties, and as a method, have been frequently

*Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, berat.lale@gazi.edu.tr.

applied to increase the number of the parties to a treaty. However, in some treaties, reservations are prohibited so as to protect the integrity of the treaties. United Nations Convention on the Law of the Sea of 1982 is one of the treaties which prohibits the declarations of reservations. Nevertheless the optional exceptions declared under Article 298 changes the legal effects of some specific provisions of the 1982 Convention in favor of the declarant states. Therefore the legal character of the optional exceptions has to be examined. This article determines the legal features of optional exceptions stipulated under the article 298 by comparing them with reservations.

Keywords: Reservations, Optional Exceptions, United Nations Convention on the Law of the Sea of 1982

Giriş

1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi¹, deniz alanlarının siyasi, ekonomik ve askeri kullanımlarını düzenleyen çeşitli kuralların yer aldığı son derece kapsamlı bir uluslararası andlaşmadır. Toplam 320 madde ve IX ekten oluşan Sözleşme'ye taraf olabilmek onun bir bütün olarak kabul edilmesi ile mümkündür. Nitekim Sözleşme'nin 309. maddesi çerçevesinde çekinceler yasaklanmıştır.

Ancak uyuşmazlıkların zorunlu yargısal yollarla çözümünün düzenlendiği Sözleşme'nin XV. Kısımının 2. Bölümü, III. Deniz Hukuku Konferansı sırasında büyük tartışmalara neden olmuş ve Sözleşme'nin bir bütün halinde kabul edilebilmesi için bu bölümün uygulanmasına birtakım sınırlar getirilmiştir. Söz konusu sınırlar, XV. Kısımın 3. Bölümünde, 297 ve 298. maddelerde düzenlenmiştir. 297. madde, Sözleşme'nin yorumlanması ve uygulanması sırasında ortaya çıkacak uyuşmazlıklardan bir kısmını zorunlu yargısal çözüm rejiminin kapsamı dışına çıkarmıştır. Sözleşme'nin "ihtiyari istisnalar" (*optional exceptions*) başlığını taşıyan 298. maddesinde ise, birtakım uyuşmazlık türleri sıralanmış ve devletlere, bu uyuşmazlıkların tamamı ya da bir kısmını zorunlu yargısal çözüm rejiminin kapsamı dışına çıkarabilme imkânı tanınmıştır. Böylelikle çekincelere çok benzeyen bir hukuki müessese yaratılmıştır.

¹ Bundan sonra 1982 Sözleşmesi ya da Sözleşme olarak anılacaktır. Sözleşme metni için bkz. *United Nations Convention on the Law of the Sea*, 1833 UNTS 396 (No. 31363). Uluslararası andlaşmaların metinleri ve taraf statülerine ilişkin bilgiler için bkz. <http://treaties.un.org/> (Erişim tarihi: 10.02.2011).

Sözleşme ile bir yandan çekinceler yasaklanırken, diğer yandan da ihtiyari istisnalar adı altında yeni bir müessesenin yaratılması dikkat çekicidir. Sözleşme'de çekince yasağı olduğuna göre, ihtiyari istisnaların çekincelerden çok farklı özellik ve işlevlere sahip olduğu düşünülebilir. Oysa ihtiyari istisnalar, taraf devletleri, Sözleşme'nin zorunlu yargısal uyumsuzluk çözüm rejiminden kurtarmak üzere tasarlanmış çekincelerdir. Bu çalışmanın temel amacı da, ihtiyari istisnaların, esasen Sözleşme tarafından izin verilen çekinceler olduğunu ortaya çıkarmaktır. Bu amaç doğrultusunda, öncelikle çekincelere ilişkin genel bir değerlendirme yapılmış, ardından 1982 Sözleşmesi'ndeki çekince yasağı ele alınmış ve ihtiyari istisnaların hukuki niteliği çekincelerle karşılaştırılarak tespit edilmiştir.

1. Uluslararası Andlaşmalarda Çekinceler

Uluslararası hukuka göre, bir andlaşmanın, aksi bütün taraflarca kabul edilmedikçe ya da andlaşmada açıkça izin verilmedikçe bir bütün olarak uygulanması gerekir. Ancak bir andlaşmanın hükümleri ya da niteliği bunu engellemiyorsa ya da tarafların hiçbiri bu duruma itiraz etmiyorsa, bir andlaşmanın bazı kısımlarının bu istekte bulunan taraflara uygulanmaması mümkün olabilmektedir.² Taraflar, bu isteklerini çekince adı verilen bir yöntemle gerçekleştirilmektedir.

Çekinceler, devletlerin bir uluslararası andlaşmayı kendilerine en uygun şekilde ayarlamaları amacı ile ortaya çıkmış ve menfaat çatışmalarının, bir andlaşmanın taraflarını azaltmasını engellemek için de sıklıkla başvuru bir yol haline gelmişlerdir.³ Çekinceler, özellikle 20. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmış, öğretide ve uygulamada bunların içerik ve geçerliliklerine ilişkin çeşitli görüşler ortaya atılmıştır.⁴

Günümüzde çekincelerin hukuki niteliğine ilişkin ilk başvuru kaynağı, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'dir.⁵ Ancak uluslararası toplumda çok taraflı andlaşmaların sayısındaki artışla birlikte bu

² PAZARCI, s. 169.

³ ÖZMAN, s. 3.

⁴ Çekincelere ilişkin tarihi süreç hakkında bkz. ÖZMAN, s. 5-11.

⁵ Bundan sonra 1969 Sözleşmesi olarak anılacaktır. Sözleşme metni için bkz. *Vienna Convention on the Law of Treaties* 1155 UNTS 331 (No. 18232).

andlaşmalara koyulan çekinceler ve bu çekincelere yapılan itirazlar, zaten uzunca bir süredir uluslararası hukukçuları meşgul eden çekince meselesinin, bu kez de Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun (UHK) gündemine taşımıştır. UHK 1993 yılındaki 45. Döneminde “Uluslararası Andlaşmalarda Çekince Konusunu Düzenleyen Kurallar ve Uygulamalar” başlığı altında bu konuyu görüşmeye başlamıştır.⁶

A. Çekincelerin Tanımı ve Hukuki Niteliği

Öğretide çekincenin çeşitli tanımları olsa da, 1969 Sözleşmesi'nin 2/1(d) maddesindeki tanım bugün dahi geçerliliğini korumaktadır. Söz konusu madde uyarınca çekince, “nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın”, bir devletin bir andlaşmayı⁷ imzalarken, onaylarken, kabul ederken, uygun bulurken veya ona katılırken, başka bir ifadeyle andlaşma ile bağlanma rızası gösterirken, bu andlaşmanın bazı hükümlerinin kendisi bakımından herhangi bir hukuki etkisi olmadığı veya bunu değiştirerek uygulayacağı yönünde yaptığı tek taraflı bir beyandır.

1969 Sözleşmesi'nin ilgili maddesinde belirtilenlerin yanında, uluslararası andlaşmalara bağlanma rızası bu andlaşmalara ardıl olunması suretiyle de gösterilebilir. Ayrıca, uluslararası andlaşmalar, devletlerle ulus-

⁶ Komisyon, bu başlığı 1995 yılındaki 45. Döneminde “Uluslararası Andlaşmalarda Çekinceler” olarak değiştirmiştir. Bkz. 1995 ILC Rep. A/50/10, s. 108. UHK'nın çekincelere ilişkin raporları için bkz. <http://www.un.org/law/ilc/> (Erişim tarihi: 10.02.2011) UHK'nin çekinceler konusundaki çalışmaları devam etmektedir.

⁷ 1969 Sözleşmesi'nde çekincelerin tanımı yapılırken “çok taraflı andlaşmalar” ifadesi yer almamakla birlikte iki taraflı andlaşmaların doğası gereği çekinceye uygun olmadığı savından hareketle, 1969 Sözleşmesi'nde çekinceler bakımından çok taraflı andlaşmaların kastedildiği sonucu çıkarılabilir. Zira iki taraflı andlaşmalarda, tüm andlaşma hükümlerinin üzerinde taraflarca uzlaşılması gerekir ki söz konusu andlaşma bağlayıcı olabilsin. İki taraflı bir andlaşmaya çekince ileri sürülmesi, çoğu kez o andlaşmanın çekinceyi isteyen taraf lehine değiştirilmesi anlamına gelir. Bu nedenle andlaşma, diğer taraf bu isteği kabul edene kadar bağlayıcı değildir. Bu konuda bkz. AUST s. 131,132. Geçmişte bunun tam tersi görüşler de savunulmuştur. Örneğin bkz. ÖZMAN s. 57-58. Ancak UHK'nın çekincelere ilişkin taslak yönergesinde de iki taraflı andlaşmalara ileri sürülen çekincelerin, aslında andlaşma hükümlerini değiştirmeye yönelik girişimler olduğu ve bunların çekince niteliği taşıyamayacağı belirtilmiştir. Bkz. 1999 ILC Rep. A/54/10, s. 120-124.

lararası örgütler arasında yapılabileceği gibi söz konusu örgütler arasında da gerçekleştirilebilir. 1969 Sözleşmesi'nin bu yöndeki eksiklikleri, Devletlerin Andlaşmalara Ardılığına İlişkin 1978 Viyana Sözleşmesi⁸ ve Devletlerle Uluslararası Örgütler Arasında ve Uluslararası Örgütlerin Kendileri Arasında Akdettiği Andlaşmalar Hakkında 1986 Viyana Sözleşmesi'nde⁹, bu Sözleşmeleri ilgilendirdiği ölçüde tamamlanmıştır.¹⁰

1969 Viyana Sözleşmesi'nin 2/1(d) maddesindeki tanımda, üç şekli ve bir maddi unsur yer alır. Tek taraflı bir beyan, çekincenin ileri sürülme anı ve onun kaleme alınmış biçimi bu tanımın şekli unsurlardır. Andlaşmanın belirli hükümlerinin, çekinceyi ileri süren taraf için bağlayıcı olmaması ya da hukuki etkilerinin değiştirilmesi ise, söz konusu tanımdaki maddi unsur olarak kabul edilir.¹¹

Çekinceler, bir uluslararası hukuk kişinin tek taraflı bir beyanı ile ileri sürülebilir. Ancak buradan yola çıkarak çekincelerin ileri sürüldüğü anda hukuki etki doğuran tek taraflı işlemler olduğu iddia edilemez. Çekinceler bu kuvvetten yoksundur.¹² Buradaki tek taraflılık, bir uluslararası hukuk kişinin, taraf olacağı bir andlaşmanın belirli hükümlerinin hukuki etkisinden kendisini korumak amacıyla tek başına harekete geçmesidir.¹³ Bununla birlikte çekince beyanlarının tek taraflılığı çok katı bir biçimde yorumlanmamalıdır. Nitekim tarafların ferdi olarak yaptıkları çekince beyanlarının yanısıra biraraya gelerek toplu bir biçimde ileri sürdükleri çekinceler de vardır. Söz konusu toplu çekincelerin de tek taraflı beyan olarak anlaşılmasında herhangi

⁸ Bundan sonra 1978 Sözleşmesi olarak anılacaktır. Metin için bkz. *Vienna Convention on the Succession of States in respect of Treaties*, 1946 UNTS 3 (No. 33356).

⁹ Bundan sonra 1986 Sözleşmesi olarak anılacaktır. Metin için bkz. *Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations*, http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf (Erişim tarihi: 10.02.2011).

¹⁰ 1969 Sözleşmesi'nin 2/1(d) maddesinden farklı olarak, 1978 Sözleşmesi'nin 2/j maddesine, bir andlaşmaya "...veya ardıl olurken yapılan bir bildiri." ve 1986 Sözleşmesi'nin 2/d maddesine "...veya bir uluslararası örgüt tarafından.." çekince ileri sürülebilir ifadeleri eklenmiştir.

¹¹ 1998 ILC Rep. A/53/10, s. 93.

¹² HORN, s. 44.

¹³ HORN, s. 44.

bir sakınca yoktur.¹⁴ Çekinceler 1969 Sözleşmesi'nin 23/4. maddesinde belirtildiği gibi yazılı olmalıdır. Bunun dışında beyanın şekline ilişkin herhangi bir şarta, ne Viyana Sözleşmeleri'nde ne de UHK'nın taslak yönergelerinde rastlanmaktadır.

Çekincelerin ne zaman ileri sürülebileceği konusunda 1969 Sözleşmesince öngörülen rejim, daraltıcı biçimde yorumlanmamalıdır. İlgili Sözleşme'nin 2/1(d) ve 11. maddelerinde çekincelerin andlaşma imzalanırken, onaylanırken, kabul edilirken, uygun bulunurken veya andlaşmaya katılma sırasında ileri sürülebileceği belirtilmiştir. Burada esas olarak ifade edilmek istenen, andlaşmayla bağlanmaya rızasının gösterildiği anlardan herhangi birinde çekince ileri sürülebileceği yönündedir.¹⁵ Bu bakımdan 1978 Viyana Sözleşmesi'nde "andlaşmaya ardıl olunurken" ifadesi de kullanılmıştır. Ancak çekince ileri sürülen andlaşma izin verdiği ölçüde, herhangi bir zamanda bunun yapılabilmesini yasaklayan bir hükme 1969 Sözleşmesi'nde rastlanmaz.¹⁶

Bir uluslararası andlaşmaya çekince ileri sürülmüşse onun ifade edilmiş biçimi önemli değildir. Çekincenin tanımında belirtildiği üzere, "... çekince nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın.." cümlesi bunun somut kanıtıdır. Bu konuda yapılan beyanlar pek çok kez hiçbir şüpheye yer bırakmayacak şekilde "çekince" terimini içerir. Ancak bazı durumlarda bir devlet ya da bir uluslararası örgüt, taraf olduğu bir andlaşmanın herhangi bir hükmünün kendisine uygulanmaması ya da değiştirilerek uygulanması yönünde beyanlarda bulunurken, bunu "çekince" kelimesini doğrudan kullanmadan "anlama" ya da "yorumlama" gibi ifadeler kullanılarak yapar. Bunun nedeni, tarafı olunan andlaşmanın çekinceyi yasaklamış olması olabileceği gibi, uluslararası topluma karşı andlaşmaya koşulsuz olarak taraf olunuyor görüntüsünün yaratılması çabası da olabilir.¹⁷ Örneğin Bulgaristan, TIR Karneleri Himayesinde Uluslararası Eşya Taşınmasına Dair Gümrük Sözleşmesi'ne (TIR Sözleşmesi)¹⁸ katılırken ekonomik toplulukların bu Sözleşme'ye taraf olma hakkını

¹⁴ 1998 ILC Rep. A/53/10, 93.

¹⁵ 1998 ILC Rep. Rep. A/53/10, 103.

¹⁶ AUST, s.154.

¹⁷ AUST, s.129.

¹⁸ 1975 TIR Sözleşmesi, Metin için bkz. *Customs Convention on the International Transport of Goods under Cover of TIR Carnets*, 1079 UNTS 89 (No. 16510).

kabul etmediğini bildirmiştir. Bunun üzerine Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) üye devletleri ve Topluluğun kendisi, bu tür katılımlara Sözleşme'nin izin verdiğini ve Bulgaristan'ın söz konusu beyanının aslında bir çekince niteliği taşıdığını, Sözleşme'nin, uyumsuzlukların çözümünü düzenleyen hükümlerine ileri sürülebilmesi dışında, çekinceleri yasakladığını, belirterek buna itiraz etmişlerdir.¹⁹

Uluslararası bir andlaşmanın çeşitli hükümlerine çekince ileri süren taraf bakımından artık o hükümlerin bir bağlayıcılığı yoktur. Çekincenin temel amacı da budur. Ancak unutulmamalıdır ki çekince, aslında andlaşma hükümlerine değil, söz konusu hükümlerle getirilen yükümlülükler koyulmaktadır. Çekincenin, onu ileri süren devlet bakımından andlaşma hükümlerini kaldıran beyanlar değil, bu hükümlerin hukuki etkilerini bertaraf eden ya da değiştiren beyanlar olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır.²⁰ Böylece çekince ileri süren taraf, andlaşma ile kurulan düzenden farklı bir düzen yaratmaktadır. Bu noktada açıklayıcı ve yorumlayıcı beyanlara değinmekte de yarar vardır. Açıklayıcı beyanlar, bir devletin ya da bir uluslararası örgütün, bir andlaşmaya ya da o andlaşmanın kapsamındaki bir konuya ilişkin görüşlerinin yer aldığı tek taraflı bildirilerdir.²¹ Pek çok kez çekincelerle karıştırılan yorumlayıcı beyanlar ise, bir uluslararası andlaşmanın taraflarından birinin, bu andlaşmanın belirli bir hükmünü veya bir terimini nasıl anladığını açıklayan ve söz konusu tarafın, andlaşmayı bu anlayış çerçevesinde akdettiğini belirten bir bildiridir.²² Ancak açıklayıcı ya da yorumlayıcı beyanların amacı, andlaşmada öngörülenden farklı bir düzen yaratmak değildir.²³

¹⁹ Söz konusu beyanlar ve itirazlar için bkz. *Customs Convention on the International Transport of Goods under Cover of TIR Carnets, Declarations and Reservations / Objections* http://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=UNTSO&tabid=2&mtdsg_no=XI-A-16&chapter=11&lang=en (Erişim tarihi: 10.02.2011).

²⁰ HORN, s. 45.

²¹ 1999 ILC Rep., s. 116.

²² ÖZMAN, s. 18.

²³ Teoride çekince ve yorumlayıcı beyanı birbirinden ayırt etmek kolay görünse de bu konuda uygulamada çok büyük güçlüklerle karşılaşmaktadır. Zira çekinceler, ileri süren tarafça yorumlayıcı beyanlar olarak adlandırılabilir. Bunun tam tersi örneklerle de karşılaşmak mümkündür. Bu konuda bkz. 1999 ILC Rep., s. 97-100. Çekincelerle yorumlayıcı beyanları ayırt edebilmek

B. Çekincelerin Yasaklandığı Durumlar

Çekince ileri sürülemeyecek andlaşmalar bakımından 1969 Sözleşmesi ile oluşturulan rejim, ilgili Sözleşme'nin 19. maddesi ile somutlaştırılmıştır. Bu madde uyarınca çekincelerin ileri sürülemeyeceği haller, üç farklı kategoride toplanmıştır: Çekince, andlaşma ile yasaklanmışsa; andlaşmada ne tür çekinceler ileri sürülebileceği belirtilmişse; çekince, andlaşmanın amacına ve konusuna aykırıysa.

1969 Sözleşmesi'nin 19/a maddesinin kapsamına giren ilk tür çekince yasakları, pek çok uluslararası andlaşmada yer almaktadır. Örneğin Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) Statüsü²⁴ ya da Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (*International Labour Organization/ILO*) kabul ettiği andlaşmalara çekince ileri sürülememektedir.²⁵

1969 Sözleşmesi'nin 19/b maddesi, “yalnızca” andlaşmada belirtilen durumlarda çekince ileri sürülebileceğini ifade etmektedir. Belirtilen durumlar dışında çekince ileri sürmek mümkün değildir.²⁶ Söz konusu durumların neler olabileceği konusunda uygulamaya bakmakta fayda vardır. Bazı andlaşmalar, devletlere, belirli özel durumları andlaşmanın kapsamı dışına çıkarma şeklinde bir çekince hakkı tanımaktadır. 1989 tarihli Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'ye Ek

için, bu beyanları yapan tarafların amaçlarına bakmak gerekir. UHK'nın bu konudaki önerisi şu şekildedir: Söz konusu değerlendirme yapılırken çekince ya da yorumlayıcı beyan olarak yapılan açıklamalarda kullanılan terimler, iyi niyetle ve ilgili olduğu andlaşma çerçevesinde olağan anlamları ile yorumlanmalıdır. Çekince ya da yorumlayıcı beyana ilişkin bildiriye yapan devlet ya da uluslararası örgütün bu bildirinin oluşturulduğu andaki niyeti de dikkate alınmalıdır. Bkz. 1999 ILC Rep., s. 107. Bu konuda ayrıca bkz. EDWARDS, s. 195-207.

²⁴ UCM Statüsü, m. 120. Metin için bkz. *Rome Statute of the International Criminal Court*, 2187 UNTS 3 (No. 38544).

²⁵ ÖZMAN, s. 54, 55.

²⁶ 1969 Sözleşmesi'nin müzakere sürecinde, UHK'ya sunulan ilk taslak metinlerde, andlaşmalara ileri sürülecek çekincelerin sınırlandırılması konusunda “yalnızca” ifadesine yer verilmemiştir. Söz konusu taslaklar, belirtilen durumlarda çekince koyulabileceğini ifade etmekten başka bir anlamları olmadığı ve bunların dışındaki hallerde çekincenin yasaklandığına dair bir açıklık olmaması nedeniyle eleştirilmiş ve Polonya'nın önerisiyle ilgili taslaklara “yalnızca” ifadesi eklenmiştir. Bu konuda bkz. RUDA, s. 181.

İkinci Protokol'ün 2. maddesi, ölüm cezası yasağına, savaş zamanında işlenen ağır askeri suçlar nedeniyle bu cezanın uygulanabilmesi yönünde bir çekince koyulabileceğini belirtmektedir.²⁷ Birtakım anlaşmalar da da, yalnızca belirli hükümlere çekince ileri sürülebileceği şeklinde düzenlemelere rastlanabilir. Örneğin TIR Sözleşmesi tüm çekinceleri yasaklarken, Sözleşme'nin uyuşmazlıkların çözümüne ilişkin maddesi, bu durumun bir istisnasını oluşturmaktadır.²⁸ Bazı anlaşmalarda çekincelerin yalnızca belirli hak ve yükümlülöklere ilişkin olarak ileri sürülebileceği ifade edilirken²⁹ birtakım anlaşmalarda da yalnızca belirli bir tarafın çekince beyanında bulunabileceği öngörölür.³⁰

Sözleşme'nin 19/c maddesi uyarınca yukarıda sayılan durumlar dışındaki kalsa dahi, bir anlaşmanın amaç ve konusuna aykırı çekinceler ileri sürmek yasaktır. Bu maddenin kökleri, Uluslararası Adalet Divanı'nın (UAD), Soykırım Sözleşmesi'ne Çekinceler hakkındaki Danışma Görüşü'ne dayanır. Divan, görüşünde, çekincelerin Soykırım Sözleşmesi'nin "amaç ve konusuna" uygun olması gerektiğini aksi halde çekince ileri süren devletin bu Sözleşme'ye taraf sayılamayacağını belirtmiştir.³¹ Divan, burada "amaç ve konu" ifadelerini, hem çekincelerin ileri

²⁷ AUST, s. 135.

²⁸ TIR Sözleşmesi, m. 57.

²⁹ Bkz. Nafaka Yükümlülüğü Konusundaki Kararların Tanınması ve Tenfizine İlişkin 1973 tarihli Sözleşme/ *Convention on the Recognition and Enforcement of Decisions Relating to Maintenance Obligations*, 1021 UNTS 209 (No. 15001), m. 26 ve 34. Sözleşme'nin 26. maddesinde belirtilen yükümlölöklere ilişkin olarak çekince ileri sürülebilir.

³⁰ Bkz. Avrupa Sınır Ötesi Televizyon Sözleşmesi/ *European Convention on Transfrontier Television*, 1966 UNTS 265 (No. 33611) m. 32/1(b). Söz konusu madde uyarınca İngiltere, Sözleşme'nin 15. maddesine ilişkin çekinceler ileri sürebilir. Bu konuda genel olarak bkz. AUST, s. 136.

³¹ *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, ICJ. Rep. 1951, s. 24. Türkçe literatüre "amaç ve konu" olarak yerleşmiş olan bu terim, İngilizce kaynaklarda "object and purpose" olarak ifade edilmektedir. Her iki kelime de Türkçe'ye amaç, hedef ya da gaye olarak çevrilebilir. Başka bir ifadeyle *object and purpose* terimlerinin karşılığı, amaç ve konu değildir. Öğretide, *object and purpose* terimlerinin içeriğine ilişkin çeşitli tartışmalar mevcuttur. Kimilerine göre *object*, bir anlaşmanın kısa vadeli amacını ifade etmek için kullanılırken, *purpose*, anlaşmanın nihai hedefini belirtmektedir. Bazı anlaşma metinlerinden ise, örneğin 1969 Sözleşmesi'nin 31. maddesi, *object and purpose* terimlerinin aynı anlama gelecek

sürülmesi hem de bunlara yapılan itirazlara ilişkin olarak kullanmıştır.³² Oysa 1969 Sözleşmesi'nin 19/c maddesinde, amaç ve konuya aykırı olmama durumu yalnızca çekincelerin kapsamına ilişkindir.³³ Bu madde ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken bir diğer husus, "amaç" ifadesinin içeriğine ilişkindir. Soykırım Sözleşmesi gibi amacı çok açık olan andlaşmalara her zaman rastlamak mümkün değildir.³⁴ Sözleşme'nin 19/c maddesi, her andlaşmanın bir amacı olduğunu zımni de olsa belirtmektedir.³⁵ Ancak Sözleşme, bir andlaşmanın amacının ne şekilde belirleneceğine ilişkin herhangi bir hüküm içermez. Devletlerin bir andlaşmaya taraf olurken, o andlaşmayla hedeflenen amaca ulaşma yönündeki rızalarını belirttikleri savından hareket edilirse, bir andlaşmada yer alan asli ve tali yükümlülüklerin belirlenebilmesinin, o andlaşmanın amacının belirlenmesine bağlı olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu incelemenin yapılabilmesi için de andlaşmaların ayrıntılı olarak yorumlanması gerekir.³⁶ Uluslararası andlaşmaların kapsamlı ve karmaşık yapısı düşünüldüğünde bunun önemi de ortaya çıkmaktadır. Örneğin 320 madde ve IX ekten oluşan 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin amacına ilişkin bir yorum, Sözleşme'yi düzenlediği konulara göre bölümlere ayırarak yapılabilir.³⁷

C. Çekincelerin Kabulü ve Geri Alınması

Çekincelerin kabulü ve çekincelere itiraz sorunu, uzun yıllardır uluslararası hukukun gündemini meşgul etse de, şu an için bu konudaki temel düzenleme, 1969 Sözleşmesi'nin 20. maddesidir. Sözleşme'nin 20/4 (a) maddesindeki genel kural uyarınca bir devletin, bir çekinceyi açık ya da

şekilde kullanıldığı sonucu çıkarılabilir. Bu konuda bkz. KLABBERS, s. 144-149. UAD, Soykırım Sözleşmesi'ne Çekinceler hakkındaki danışma görüşünde, *object and purpose, purpose, object, the very object, raison d'être* terimlerini birbirinin yerine geçecek şekilde kullanmış, hüküm fıkrasında ise, yalnızca *object and purpose* terimini kullanmıştır. Bkz. ICJ Rep. 1951, s. 21-24 ve s. 29.

³² ICJ. Rep. 1951, s. 24.

³³ LIJNZAA, s. 40.

³⁴ Sözleşme metni için bkz. *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, 78 UNTS 277 (No. 1021).

³⁵ LIJNZAAD, s. 40.

³⁶ COCCIA, s. 24.

³⁷ AUST, s. 138.

zımni kabulü, onu ileri süren devletin andlaşmanın tarafı olabilmesi için yeterlidir. Sözleşme'nin 20/5. maddesi uyarınca zımni kabul, bir devletin çekinceden haberdar edilmesinden itibaren 12 aylık bir dönemin sonuna kadar çekinceye itiraz etmemesi halinde mümkündür. Sözleşme'nin 23. maddesi uyarınca açık kabul ve çekinceye itiraz ise yazılı olarak, diğer sözleşmeciler devletlerin haberdar edilmesi şeklinde olur.

Sözleşme'nin 20/4 (a) maddesinde öngörülen genel kuralın, yine aynı maddenin diğer fıkralarında üç ayrı istisnası düzenlenmektedir. Sözleşme'nin 20/1. maddesi uyarınca, andlaşma çekinceye izin veriyorsa, diğer devletlerin kabulüne gerek yoktur. 20/2. madde, sınırlı sayıda devletin görüşmeci olması durumunda, andlaşmaya taraf olabilmek için tüm andlaşmanın bir bütün olarak kabul edilmesi gerekiyorsa, çekincelerin bütün devletlerce kabulü gerekliliğini hükme bağlar. Son olarak 20/3. maddede bir andlaşmanın, bir uluslararası örgütün kurucu andlaşması olması halinde, çekincenin söz konusu örgütün yetkili organlarınca kabul edilmesi gerektiği belirtilmektedir.³⁸

Çekince, bunu kabul eden ya da buna itiraz eden taraflar arasında farklı hukuki etkiler yaratır. 1969 Sözleşmesi'nin 20/4(b) maddesine göre aksi açıkça belirtilmedikçe, andlaşma, çekinceye itiraz eden devletle çekince ileri süren devlet arasında yürürlüğe girer. Sözleşme'nin 21. maddesine göre çekince, onu ileri süren ve kabul eden devlet arasında andlaşma hükümlerini çekince ölçüsünde değiştirir. Çekince ileri süren devletle ona itiraz eden devlet arasında çekinceye ilişkin hükümler uygulanmaz. Sonuç olarak çekincelerin andlaşmanın tarafları arasında mütakabiliyet esası gözetilerek uygulandığını belirtmek yanlış olmayacaktır.³⁹

Uluslararası andlaşmalara ileri sürülen çekinceler, bazen diğer sözleşmeciler devletlerin yaptığı itirazlara yanıt olarak bazen de şartların değişmesi nedeniyle geri alınabilmektedir.⁴⁰ 1969 Sözleşmesi'nin 22. maddesinde, çekincelerin ve çekincelere yapılan itirazların geri alınması düzenlenmektedir. 22. maddenin 1 ve 2. fıkralarına göre, andlaşma aksini öngörmedikçe bir çekince ya da çekinceye yapılan itirazlar her zaman geri alınabilir. Çekincelerin geri alınabilmesi için bu çekinceyi kabul

³⁸ FITZMAURICE, s. 139, 140.

³⁹ FITZMAURICE, s. 140.

⁴⁰ AUST, s. 156.

etmiş olan devletlerin rızasına gerek yoktur. Nitekim zımni kabuller dikkate alındığında, aksi bir düzenlemenin uygulanmasının çok zor olacağı açıktır.⁴¹ Sözleşme'nin 22/3. maddesi uyarınca çekinceler ve çekincelere yapılan itirazların geri alınması ancak diğer sözleşmeci devletlerin bu durumdan haberdar edilmesinden sonra hüküm doğurur.

2. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde Çekinceler ve İhtiyari İstisnalar

1982 Sözleşmesi'nin XVII. Kısımında yer alan 309. madde ile XV. Kısımında öngörülen 298. madde, ilk bakışta birbirinden bağımsız iki ayrı düzenleme olarak değerlendirilebilir. Oysa 309. maddede çekinceler yasaklanırken, 298. maddede Sözleşme'nin bazı hükümlerinin hukuki etkisini sona erdirebilmek amacıyla ihtiyari istisnalar adı verilen bir müessese yaratılmıştır. Sözleşme'nin çekincelere ilişkin yaklaşımı, ihtiyari istisnaların çekincelerle ilişkisinin tespit edilebilmesi bakımından önemlidir.

A. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde Çekince Yasası

III. Deniz Hukuku Konferansı'nda üzerinde en çok tartışılan konulardan biri de çekincelerdir. Konferans'ta bu konuda birbiriyle çatışan iki görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşlerden birine göre, 1982 Sözleşmesi'nin bütünlüğünü sağlayabilmek ancak çekincelerin yasaklanması ile mümkündür. Diğer görüşe göre ise, Sözleşme'ye azami katılımın sağlanabilmesi çekincelere izin verilmesine bağlıdır.⁴²

Yukarıdaki görüşler çerçevesinde, Sözleşme'ye çekince ileri sürülebilmesi konusunda dört seçenek ortaya çıkmıştır. Bu seçeneklerden ilki çekincelerin tamamen yasaklanması, ikincisi çekincelere yalnızca belirli hükümler için izin verilmesi, üçüncüsü çekincelerin yalnızca belirli hükümler için yasaklanması ve sonuncusu ise çekincelere tamamen izin verilmesi şeklindedir.⁴³ Sonuç olarak çekinceleri tamamen yasaklayan formül, Sözleşme'nin 309. maddesinde ile somutlaştırılmıştır. 309. mad-

⁴¹ AUST, s. 156.

⁴² NELSON, s. 767.

⁴³ *Draft alternative texts of the preamble and final clauses prepared by the Secretary-General*, UN Doc. A/CONF.62/L.13 (1976), VI Official Records, s. 126.

de uyarınca “Sözleşme'nin diğer maddeleri tarafından açıkça izin verilmedikçe, Sözleşme'ye hiçbir çekince veya istisna ileri sürülemez.”

Sözleşme'nin taslak metninde 309. maddeye bir dipnot eşlik etmektedir. Bu dipnotta, 309. maddenin, Sözleşme'nin, oydaşma ile kabul edildiği varsayımına dayanılarak düzenlendiği ifade edilmiştir. Buna göre, Konferans'ta görüşülen bazı önemli meseleler, örneğin yanyana ve karşılıklı kıyıdaş devletler arasında, deniz alanlarının sınırlandırılması ve sınırlandırma konusunda ortaya çıkacak uyuşmazlıkların çözümüyle ilgili tartışmalar, sonuçlandırılana dek 309. madde geçici niteliktedir ve bu konularda ulaşılan nihai çözüme, çekincelere ilişkin bir hüküm eklenebilir.⁴⁴

Konferans Başkanı Ameresinghe hazırladığı raporda, 309. maddeye ilişkin taslak metni ve ilgili dipnotu kabul edilebilir bulmuştur. Ancak bu rapora göre çekince ve istisnalara izin verilmesi, ilgili maddelerde açıkça bu terimlerin kullanılmasına bağlıdır. Başka bir ifadeyle, bir çekinceye izin verilebilmesi için ilgili madde metninde çekince teriminin yer alması gerekir. Aynı durum, istisnalar için de geçerlidir. 309. maddeye ilişkin taslak metin ve dipnot bu çerçevede yorumlanmalıdır.⁴⁵ Ameresinghe'nin bu açıklaması çerçevesinde çekince teriminin yalnızca 309. maddede, istisna teriminin ise, yalnızca 298. maddede kullanıldığını belirtmekte yarar vardır. Konferans görüşmelerinde, çekincenin anlamına özel olarak dikkat çekilmiştir. Buna göre 1982 Sözleşmesi'ndeki çekince terimi, 1969 Sözleşmesi'ndekilerle aynı anlamı içermektedir.⁴⁶ Ancak 309. maddede yer alan “istisna” teriminin anlamına ilişkin bir açıklık, ne Sözleşme'de ne de genel olarak anlaşmalar hukukunda mevcuttur.⁴⁷

Bazı yazarlara göre, 309. maddeye ilişkin dipnottaki varsayımın gerçekleşmemiş olması, yani Sözleşme'nin oydaşma ile kabul edilmemesi, anılan maddenin kabulündeki temel anlayışın sürdürülemediği anlamına gelmektedir. Bu nedenle 309. maddede düzenlenen çekincenin, 1969 Sözleşmesi'ndeki anlamını muhafaza edip etmediği tartışmalıdır.⁴⁸

⁴⁴ *Draft Convention on the Law of the Sea (Informal Text)*, UN Doc. A/CONF.62/WP.10/Rev.3 (1980), s. 122.

⁴⁵ *Preliminary report of the President on the work of the informal plenary meeting of the Conference on final clauses*, UN Doc. A/CONF.62/L.60 (1980), XIV Official Records, s. 132.

⁴⁶ NORDQUIST - ROSENNE - SOHN, s. 214.

⁴⁷ NORDQUIST, *et al.* s. 222.

⁴⁸ NORDQUIST, *et al.* s. 222.

Konferans görüşmelerinde, Venezüella, 309. maddenin “...Sözleşme’nin 15, 74, 83 ve 121/3. maddeleri dışında kalan hükümlerine çekince ileri sürülemez” şeklinde değiştirilmesini istemiş⁴⁹, ancak bu öneri, Türkiye’nin söz konusu maddenin tamamen Sözleşme metninden çıkarılmasına ilişkin önerisi lehine geri çekilmiştir.⁵⁰ Türkiye’nin önerisi, 18 evet oyuna karşılık 100 hayır oyu ile reddedilmiştir.⁵¹ Bu oylama, çekincelere ilişkin taslak maddenin Sözleşme’de varlığını sürdürmesiyle sonuçlanmıştır. Oylama sonuçları, görüşmecî devletlerin önemli bir kısmının çekincelerin yasaklanmasını istediğini ve anılan maddeye ilişkin dipnotun önemini yitirdiğini gösterir. Dolayısıyla 1982 Sözleşmesi’ndeki çekince teriminine, 1969 Sözleşmesi’nden daha farklı bir anlam yüklemeye gerek yoktur.⁵²

Sözleşme’nin 310. maddesi, devletlerin Sözleşme’yi imzalarken, onaylarken ya da ona katılırken, kendi kanun ve düzenlemelerini, Sözleşme hükümleri ile uyumlu hale getirebilmek amacıyla yaptıkları bildiri ya da beyanlara izin vermektedir. Ancak söz konusu beyanlar, Sözleşme’nin hukuki etkilerini değiştirmeye yönelik olmamalıdır. 310. maddeyi 309. maddenin devamı olarak görmek mümkündür. Bu bakımdan Sözleşme, çekinceleri yasaklarken, açıklayıcı ve yorumlayıcı beyanlara yasak getirmemekte aksine bunları ayrı bir madde ile serbest bırakmaktadır.⁵³

⁴⁹ *Venezuela: Draft amendment to article 309*, UN Doc. A/CONF.62/L.108 (1982), XVI Official Records, s. 223.

⁵⁰ *Turkey: Amendment to article 309*, UN. Doc. A/CONF.62/L.120 (1982), XVI Official Records, s. 226.

⁵¹ *176th Plenary meeting*, UN Doc. A/CONF.62/SR.176 (1982), XVI Official Records, s. 133.

⁵² NELSON, s. 768.

⁵³ 1982 Sözleşmesi’nin şu an için 161 tarafı vardır ve bunlardan bir kısmı Sözleşme’ye taraf olurken çeşitli beyanlarda bulunmuşlardır. Bu beyanlardan bazıları açıklayıcı, bazıları ise yorumlayıcı beyanlardır. Açıklayıcı beyanlar, özel olarak Sözleşme maddelerine yönelik olarak yapılmamıştır. Bolivya ve Almanya’nın Sözleşme’ye ilişkin bildirimleri açıklayıcı beyanlara güzel birer örnek teşkil eder. Bolivya, Sözleşme’yi imzalarken, onun mükkemleştirebilecek bir metin olduğunu belirtmiş, Sözleşme hükümlerinin gözden geçirilebileceğini ve zamanı geldiğinde ulusal çıkarlarıyla uyumlu olarak kendisinin de bu konudaki önerilerini sunacağını ifade etmiştir. Almanya, Sözleşme’nin XI. Kısmı ile XI. Kısmın Uygulanmasına İlişkin 1994 Andlaşması arasında çok sıkı bir bağ olduğunu bildirerek Sözleşme’ye katılmıştır. Yorumlayıcı beyanlar, genellikle Sözleşme’nin maddi hukuka ilişkin maddeleriyle ilgilidir.

B. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Uyarınca İhtiyari İstisnalar

Sözleşme'nin XV. Kısımında, deniz alanlarına ilişkin uyuşmazlıkların çözümü düzenlenmektedir. Bu kısımda, zorunlu yargısal bir çözüm rejimi öngörülmektedir. Sözleşme'nin uygulanması ve yorumlanmasından kaynaklanan uyuşmazlıkların, 287/1. maddede belirtilen yollardan bi-

Şili ve Uruguay'ın münhasır ekonomik bölgenin (MEB) statüsüne ilişkin bildirileri, yorumlayıcı beyanlar olarak kabul edilir. Şili ve Uruguay'a göre, MEB, ne karasularının ne de açık denizlerin bir parçasıdır. Söz konusu deniz alanı, *sui generis* niteliktedir. Oysa bazı devletlere göre MEB açık deniz alanlarının bir parçasıdır. Sözleşme'nin açık denizleri tanımlayan 86. maddesi de konuya bir açıklık getirmemektedir. Bu durumda Uruguay ve Şili, Sözleşme'nin tam olarak açıklamadığı bir meseleyi yorumlayarak, bu konuya ilişkin bir beyanda bulunmuşlardır. Sözleşme'ye taraf olurken yapılan beyanlardan bir kısmı, öğretide “gizli çekinceler” (*disguised reservations*) olarak adlandırılmaktadır. Örneğin Filipinler, Sözleşme hükümlerinin Filipinler'in iç hukuk düzenlemelerini değiştirmek amacıyla yorumlanamayacağını ve anayasasına uygun olmak kaydıyla kendi yasalarını ve diğer düzenlemelerini değiştirmek hak ve yetkisinin Filipinler Hükümetine ait olduğunu belirtmiştir. Filipinler ayrıca takımada sularının, Filipinler anayasasındaki iç sular rejimine benzediğini belirterek, buradaki boğazlarda transit geçiş rejiminin uygulanacağını ifade etmiştir. Filipinler'in bu beyanına çeşitli itirazlar olmuş, itiraz eden devletlerden Avustralya, Filipin'in beyanının Sözleşme'nin 309 ve 310. maddelerini ihlâl ettiğini belirtmiştir. Avustralya'ya göre Filipin, Sözleşme hükümlerinin kendi iç hukuk düzenlemelerinden doğan egemen hak ve yetkilerini etkilemeyeceğini bildirmiştir. Buradan da Filipin'in iç hukuk düzenlemelerini Sözleşme ile uyumlaştırma konusunda herhangi bir zorunluluk hissetmediği sonucu çıkmaktadır. Avustralya, Filipin'in takımada suları ve iç suları bir kabul eden açıklamasına da itiraz ederek bunların Sözleşme'de farklı hukuki rejimler çerçevesinde düzenlendiğini ve tarafların her iki deniz alanına ilişkin hak ve yükümlülüklerinin ayrı ayrı belirtildiğini ifade etmiştir. Rusya'ya göre ise Filipinler, Sözleşme'ye taraf olmasına rağmen özellikle iç sular ve takımada sularına ilişkin açıklamasından anlaşıldığı kadarıyla deniz hukukuna ilişkin meselelerde Sözleşme hükümlerini değil, iç hukuk düzenlemelerini dikkate almaktadır. Devletlerin Sözleşme'ye taraf olurken yaptıkları beyanlar ve çeşitli itirazlara ilişkin olarak bkz. *United Nations Convention on the Law of the Sea, Declarations and Reservations/Objections*, http://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?&src=UNTSOnline&mtdsg_no=XXI~6&chapter=21&Temp=mtdsg3&lang=en#7 (Erişim tarihi: 10.02.2011). Bu konuda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. GAMBLE, s. 627-644; NELSON, s. 767-786.

rine sunulması zorunludur. Söz konusu yollar, Sözleşme'nin VI. Eki çerçevesinde oluşturulan Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi, VII ve VIII. Ekleri çerçevesinde oluşturulan hakem mahkemeleri olabileceği gibi UAD'de olabilir. Bu madde uyarınca devletler, Sözleşme'yi imzalarlarken, onaylarken ya da ona katılırken ya da daha sonraki herhangi bir zamanda sayılan yollardan hangisini ya da hangilerini seçtiklerini yazılı olarak bildirirler.⁵⁴ 287/3. madde uyarınca bu konuda herhangi bir bildirim yapılmaması halinde, uyuşmazlıkların çözümü konusunda VII. Ek uyarınca oluşturulan hakem mahkemesi yetkili olacaktır.⁵⁵

XV. Kısımın 3. Bölümünde, 297 ve 298. maddeler çerçevesinde, uyuşmazlıkların zorunlu yargısal yollarla çözümü sınırlandırılmıştır. Bu maddelerin amacı, devletin genişletilmiş deniz alanları üzerindeki egemen hak ve yetkileri ile üçüncü devletlere bu alanlar üzerinde tanınan hak ve yetkiler arasında bir denge sağlamaktır.⁵⁶ Sözleşme, MEB'i yaratarak kıyı devletine açık deniz alanları üzerinde son derece geniş hak ve yetkiler vermiştir. Bununla birlikte, kıyı devletinin, MEB ve kıta sahanlığı dolayısıyla açık deniz alanlarındaki egemen hak ve yetkilerinin genişlemesi, ekonomisi denizciliğe dayanan diğer devletlerin haklarının korunması yönünde düzenlemeler yapılması ihtiyacı doğurmuştur. Söz konusu endişeler III. Deniz Hukuku Konferansı'nda büyük tartışma-

⁵⁴ Devletlerin 287. madde çerçevesindeki beyanları için bkz. http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/choice_procedure.htm. (Erişim tarihi: 10.02.2011)

⁵⁵ Sözleşme'nin 287. maddesi çerçevesinde yapılan beyanlar, bir andlaşmanın farklı hükümleri arasında devletlere seçim yapma izni veren ve UHK'nın çekincelere ilişkin raporunun kapsamı dışında tuttuğu tek taraflı bildirimlere benzetilebilir. Bkz. 2000 ILC Rep. A/55/10, s.114. Söz konusu bildirimlerden 1969 Sözleşmesi'nin 17/2. maddesinde de söz edilmektedir. Buna göre "farklı hükümler arasında bir seçim yapmaya izin veren bir andlaşma ile bir devletin bağlanma rızası, bu rızanın hangi hükümlerle ilgili olduğu açıklığa kavuşturulduysa geçerlidir." Ancak burada andlaşmayla bağlanabilmek için seçim yapılması zorunludur. Öte yandan 287. maddede seçim yapılmaması halinde VII. Ek hakemliğinin devreye gireceği öngörülmüştür. Bu nedenle 287. maddede belirtilen yollardan biri seçilmese de, 1982 Sözleşmesi'ne bağlanma rızası gösterilebilir. Nitekim söz konusu madde uyarınca seçim, yalnızca imza, onay ya da katılma aşamasında değil, daha sonraki herhangi bir zamanda da yapılabilmektedir.

⁵⁶ NORDQUIST, *et al.* s. 105.

lara neden olmuş, kıyı devletleri Sözleşme'nin zorunlu yargısal çözüm rejimini kabul edebilmek için bu sisteme birtakım istisnalar getirilmesi şartını koşmuş, büyük denizci devletler ise, özellikle seyrüsefer özgürlükleri bakımından bu istisnalara karşı çıkmışlar, istisnaların zorunlu yargısal çözüm rejiminin bütünlüğünü bozacağını ve sistemi işlevsiz hale getireceğini iddia etmişlerdir.⁵⁷ Tüm bu tartışmaların sonunda, her iki tarafı da memnun edecek çözümler üretilmeye çalışılmıştır. Böylece hem kıyı devletlerinin ve hem de genişletilmiş deniz alanları üzerinde çıkarı olan diğer devletlerin isteklerini dengelemek amacıyla 297 ve 298. maddeler yaratılmıştır.⁵⁸ Sözleşme'nin 297. maddesi ile birtakım uyuşmazlıklar tamamen zorunlu yargısal yollardan istisna edilmiştir.⁵⁹ Sözleşme'nin 298. maddesi ise, ihtiyari istisnalar başlığını taşır ve devletlerin, Sözleşme'nin zorunlu yargısal çözüm rejiminin kapsamı dışına çıkarabilecekleri uyuşmazlık türlerini sıralar.

Aşağıda, Sözleşme'nin 298. maddesi uyarınca yapılan beyanlar ve çekinceler karşılaştırılmak suretiyle ihtiyari istisna beyanlarının hukuki nitelikleri incelenmiştir.

a. İhtiyari İstisnaların Kapsamı

Sözleşme'nin 298. maddesi uyarınca devletler, Sözleşme'yi imzalarken, onaylarken, ona katılırken ya da daha sonraki herhangi bir zamanda, deniz alanlarının sınırlandırılması ya da tarihi körfez ve hak iddialarından, egemen hak ve yetkilere sahip oldukları deniz alanlarında söz konusu egemen hak ve yetkilerin kullanılmasından, askeri faaliyetlerden ve Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyinin, BM Andlaşması çerçevesinde görevlerini yerine getirmesinden kaynaklanan uyuşmazlıklardan bir ya da bir kaçını veya tamamını tek tarafı bir bildiri ile zorunlu yargısal çözüm yollarının tamamının ya da bir kısmının

⁵⁷ Söz konusu tartışmalara ilişkin olarak bkz. NORDQUIST, *et al.* s. 85-141; AKKUTAY, s. 81, 82.

⁵⁸ Söz konusu maddelerin kapsamına ilişkin olarak bkz. AKKUTAY, s. 80-98.

⁵⁹ Sözleşme'nin 297. maddesi ile, zorunlu yargısal yollara getirilen sınırlar başlığı altında birtakım istisnalar düzenlenmiştir. Söz konusu maddede, MEB ve kıta sahanlığı üzerindeki deniz bilimsel araştırması ve balıkçılık faaliyetlerinden kaynaklanan uyuşmazlıkların, zorunlu yargısal yollarla çözümü konusunda, birtakım sınırlar öngörülmektedir.

kapsamı dışına çıkarabilirler. Örneğin Fransa, 298. maddedeki tüm uyuşmazlık türlerini, İtalya ise, deniz alanlarının sınırlandırılması ve tarihi körfez ve hak iddialarından kaynaklanan uyuşmazlıkları zorunlu yargısal çözüm rejiminin kapsamı dışına çıkardığını beyan ederek Sözleşme'ye taraf olmuştur.⁶⁰

Sözleşme'nin 298/2. maddesi, 1. fıkra uyarınca herhangi bir beyanda bulunan bir devletin bunu istediği zaman geri alabileceğini belirtmektedir. 298/2'ye göre, 1. fıkra uyarınca beyanda bulunan bir devlet, istisna ettiği herhangi bir uyuşmazlığı, diğer bir taraf devlete karşı, bu devlet böyle bir beyanda bulunmamış olsa dahi, ileri süremez.

b. İhtiyari İstisnalar ve Çekinceler

1982 Sözleşmesi'nin 309. maddesi çerçevesinde çekincelerin yasaklandığı bununla birlikte Sözleşme'nin 298. maddesinde yer alan istisna teriminin anlamına ilişkin bir açıklığın ne Sözleşme'de ne de genel olarak andlaşmalar hukukunda bulunduğu daha önce ifade edilmişti.

Bir andlaşmada çekinceler tamamen yasaklanabileceği gibi bunlara kademeli olarak izin verilebilir. 1982 Sözleşmesi'nde çekinceler yasaklanmış olmakla birlikte, 298. madde çerçevesinde yapılan bir beyanla, Sözleşme'nin XV. Kısımının 2. Bölümünde öngörülen zorunlu yargısal çözüm rejimi, bu beyanı yapan açısından hukuki etkisini yitirmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi çekincelerin nasıl adlandırıldığı önemli olmaksızın, bir devletin bir andlaşmayla bağlanma rızası gösterirken, bu andlaşmanın bazı hükümlerinin kendisi bakımından herhangi bir hukuki etkisi olmadığı veya bunları değiştirerek uygulayacağı yönünde yaptığı tek taraflı bildirimler de çekince olarak kabul edilir. 298. maddede ihtiyari istisnalar ifadesi kullanılsa da, burada sözü edilen uyuşmazlık türleri, tarafların istemesi halinde Sözleşme'nin XV. Kısımının 2. Bölümü, yani uyuşmazlıkların zorunlu yargısal yollarla çözümünü öngören bölümünün kapsamı dışına çıkarılabilir. Sözleşme'ya taraf olan devletlerden biri, 298. maddede sözü edilen uyuşmazlık türlerinden birini, örneğin Sözleşme'nin 73. maddesinde yer alan MEB'in sınırlanması hakkında ortaya çıkacak bir uyuşmazlığı, zorunlu yargısal çözüm rejiminin kapsamı dışına çıkardığını bildirirse, XV. Kısımın 2. Bölümü-

⁶⁰ 298. madde uyarınca yapılan beyanlar için bkz. http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/choice_procedure.htm (Erişim tarihi: 10.02.2011).

nün hukuki etkisini, bu beyanı dahilinde, kendisi bakımından ortadan kaldırmaktadır. Bu durumda tıpkı çekinceler gibi ihtiyari istisnaların da, belirli hükümlerin hukuki etkisini bertaraf etmek suretiyle, Sözleşme'de öngörülen düzenden farklı bir düzen yarattıkları ve çekincenin tanımında yer alan maddi unsurunu taşıdıkları görülmektedir.

Çekincelerin bir diğer unsuru, bunların tek tarafı bildiriler olmasıdır. İhtiyari istisna beyanlarının, tek tarafı bildiriler olduğunu anlayabilmek için 298. maddenin lafzına bakmak yeterlidir. Buna göre bir devlet, 298. maddede sayılan uyuşmazlık türlerinden birini ya da daha fazlasını zorunlu yargısal çözüm rejiminin kapsamı dışına çıkardığını beyan edebilir. Bu bakımdan ihtiyari istisnaların, çekincelere özgü bir unsur olan tek tarafılığı da ihtiva ettiği görülmektedir.

İhtiyari istisna beyanları, çekincelere kıyasla daha geniş bir zaman aralığında yapılabilmektedir. Bir devlet, Sözleşme'yi imzalarken, onaylarken, ona katılırken veya daha sonraki bir zamanda 298. maddede çerçevesinde bir beyanda bulunabilir. Çekinceler ise, bir devletin bir andlaşma ile bağlanma rızasını gösterdiği anlardan birinde ileri sürülür. Bu durum çekincelerle ihtiyari istisnaları ayıran bir özellik olarak değerlendirilebilir. Zira bir andlaşmaya çekince ileri sürülmesi onun şartlı olarak kabul edildiğini gösterir ve bunun, andlaşmayla bağlanma rızasının gösterildiği anda yapılmasının talep edilmesi çok doğaldır.⁶¹ Andlaşmalara yapılan tek tarafı bir beyanın çekince niteliği kazanabilmesi onun ileri sürüldüğü anla yakından ilgilidir hatta bu çekincenin niteliğini belirleyen temel unsurlardan biridir. Ancak UHK'nın taslak yönergelerinde düzenlenen bir diğer konu olan "geç çekinceler" (*late formulation of reservations*)⁶², bu konudaki genel yaklaşımı değiştirmektedir. Uluslararası bir andlaşmayla bağlanma rızasının gösterildiği zamandan sonra da çekince ileri sürülebilmesine olanak tanıyan geç çekincelerin uygulanabilmesi için iki koşuldan biri aranır: 1) Andlaşma açıkça geç çekincelere izin vermelidir (Andlaşma aksini öngörmedikçe geç çekinceler yasaktır) ya da 2) Andlaşmanın diğer taraflarınca geç çekincelere itiraz edilmemelidir.

UHK'nın, andlaşma ile bağlanma rızasının gösterilme anından sonra da çekincelerin ileri sürülebilmesine olanak sağlayan taslak yönergesi, Komisyon'un bazı üyelerince eleştirilmiş, bunun çekincelerin tanımına aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Ancak UHK, çekincelerin yalnızca

⁶¹ 2000 ILC Rep., s. 12.

⁶² 2001 ILC Rep., A/56/10, s. 185.

andlaşma ile bağlanma rızasının gösterildiği anda ileri sürülebileceğine ilişkin kuralın, kesin bir kural olmadığını ve buna izin veren andlaşmalar olduğunu belirtmiştir.⁶³ 1999 tarihli Gemilerin Durdurulmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin⁶⁴ 10/1. maddesi, Sözleşme'nin imzalanması, onaylanması, kabul edilmesi, Sözleşme'ye ardıl olunması ya da daha sonraki herhangi bir zamanda belirli konuların Sözleşme'nin kapsamı dışına çıkarılabileceğini belirtmektedir. Hava Yoluyla Uluslararası Taşımacılığa İlişkin Belirli Kuralların Birleştirilmesine Dair 1929 Tarihli Varşova Sözleşmesi'ni değiştiren 1955 Tarihli La Haye Protokolü'nün⁶⁵, 26. maddesi uyarınca söz konusu Protokol'e çekince ileri sürülemeyeceği, ancak Protokol'ün askeri otoritelerce yapılacak taşımaya ilişkin olarak uygulanmayacağı konusunda herhangi bir zamanda çekince ileri sürülebileceği ifade edilmektedir.⁶⁶

Geç çekincelere izin verilmesi, Viyana Sözleşmeleri'ne aykırılık teşkil etmez zira bu Sözleşmeler tamamlayıcı niteliktedir. İlgili Sözleşmeler'de çekincenin tanımı yapılırken “bu andlaşmanın amaçları doğrultusunda” ifadesi kullanılarak, burada tanımlanan çekincelerden farklı biçimlerdeki çekincelere izin verilebileceği ifade edilmiştir.⁶⁷ Ancak Viyana Sözleşmeleri'ndeki kuralların aynı zamanda uluslararası örf ve adet hukuku kuralları da olduğu dikkate alındığında, geç çekinceler ancak andlaşmada açıkça izin verilmişse ileri sürülebilir.⁶⁸ Bununla birlikte geç çekincelere izin verilmesinin tek yolu bu değildir. Nitekim bir andlaşmanın hükümleri çekincenin ileri sürülme anına ilişkin olarak sessiz kalıyorsa ve andlaşmanın diğer tarafları da kabul ediyorsa, ki bu kabul açık ya da zımni olabilir, geç çekince ileri sürülebilmesi mümkündür. Bu kural “bir andlaşmanın nihai koruyucuları onun taraflarıdır”

⁶³ 2001 ILC Rep., s. 185.

⁶⁴ *International Convention on Arrest of Ships, 1999*, Sözleşme metni için bkz. http://treaties.un.org/doc/Treaties/1999/03/19990312%2009-14%20AM/Ch_XII_8p.pdf.

⁶⁵ Sözleşme metni için bkz. *Protocol to Amend the Convention for the Unification of Certain Rules Relating to International Carriage by Air, Signed at Warsaw on 12 October 1929*, 478 UNTS 371 (No. 6943).

⁶⁶ Bu konudaki diğer andlaşma örneklerine ilişkin olarak bkz. 2001 ILC Rep., s. 185.

⁶⁷ Bkz. 1969 Viyana Sözleşmesi, 1/d; 1978 Viyana Sözleşmesi 2/j; 1986 Viyana Sözleşmesi 1/d.

⁶⁸ 2001 ILC Rep., s. 186.

prensibinden hareketle ortaya çıkmıştır.⁶⁹ BM Genel Sekreterlerinin geç çekincelere ilişkin uygulamaları da bu konunun anlaşılması bakımından önemlidir. BM Genel Sekreterleri, geç çekinceler konusundaki ilk taleplere oldukça tedbirli yaklaşmış, uygulanan uluslararası hukuk çerçevesinde çekincelerin ancak ve ancak imza, onay ya da katılma sırasında mümkün olabileceğini belirtmişlerdir.⁷⁰ Ancak bu katı uygulama, Fransa'nın 1979 yılındaki talebinden sonra yumuşamıştır. Fransa, 1936 yılında tarafı olduğu Çeklere Uygulanacak Yeknesak Hukuk Sözleşmesi'ne (*1931 Convention Providing a Uniform Law for Cheques*), üstelik Sözleşme'nin yalnızca onay ya da katılma sırasında çekinceye izin verdiğini belirtilen açık hükmüne rağmen, 1979 yılında çekince ileri sürmek istemiştir.⁷¹ BM Genel Sekreteri, Fransa'nın BM'deki daimi temsilciliğine gönderdiği mektupta, Fransa'nın zaten tarafı olduğu Çek Sözleşmesi'ne, birtakım çekinceler ileri sürülebileceğini, ancak çekince beyanının andlaşmanın diğer taraflarına iletileceğini ve 90 gün içerisinde herhangi bir itiraz olmaması halinde, ilgili çekincelerin geçerli olacağını ifade etmiştir.⁷² Nitekim UHK'nın taslak yönergelerinde geç çekincelerin, diğer sözleşmeciler devletlerin bu durumdan haberdar edildiği tarihten itibaren 12 aylık bir sürenin sonuna kadar, bunlara herhangi bir itiraz olmaması halinde geçerli olacağı belirtilmiştir. Ancak 12 aylık süre, geç çekincelerin kabulüne ilişkin kesin bir süre değildir. Andlaşmanın başka türlü öngörmesi ya da depoziterlik görevini üstlenen uluslararası örgütün farklı uygulamaları bu süreyi değiştirebilir.⁷³ Örneğin BM'nin bu konudaki uygulaması başlangıçtan itibaren 90 günlük bir süre olmuş, bu sürenin kısalığı çeşitli devletlerce eleştirildiği için daha sonraki yıllarda bu uygulamanın 12 aylık bir süreye çıkarılabileceği belirtilmiştir.⁷⁴ Ancak 1969 ve 1986 Viyana Sözleşmeleri'nin 20/5. maddelerinde de çekincelere itiraz süresi 12 ay olarak belirtildiğine göre, bu sürenin en azından yazılı metinler çerçevesinde daha çok kabul gördüğünü belirtmek yanlış olmayacaktır.⁷⁵

⁶⁹ GREIG, s. 28.

⁷⁰ HORN, s. 41.

⁷¹ HORN, s. 42.

⁷² HORN, s. 41, 42; 2001 ILC Rep., s. 186, 187.

⁷³ 2001 ILC Rep., s. 190.

⁷⁴ 2001 ILC Rep., s. 190.

⁷⁵ 2001 ILC Rep., s. 190.

1982 Sözleşmesi'nin 298. maddesinde, ihtiyari istisna beyanlarının herhangi bir zamanda yapılabileceği açıkça ifade edilmiştir. Geç çekincelere ilişkin uygulamalar ve UHK'nın bu konudaki taslak metni dikkate alındığında, ileri sürülme anları da dahil olmak üzere çekinceler ve ihtiyari istisnaların hukuki nitelikleri bakımından pek de farklı olmadıkları ortaya çıkar.

İhtiyari istisnalarla çekincelerin benzerliği araştırılırken, uluslararası andlaşmalarda sıkça karşılaşılan harici kayıtlara da kısaca değinmekte yarar vardır. "Harici kayıtlar" (*exclusionary, opting or contracting out clauses*), bir devletin, bir andlaşmanın belirli hükümleriyle bağlı olmadığını açıkça bildirmemesi halinde, o hükümlerle bağlı olacağı ifade edildiği andlaşma maddeleridir.⁷⁶ Uluslararası andlaşmalarda, özellikle ILO ve Avrupa Konseyi'nin bünyesinde oluşturulan andlaşmalarda, harici kayıtlara sıkça rastlanır. Örneğin Uyuşmazlıkların Çözümüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin⁷⁷ 34/1. maddesi uyarınca, tarafların, onay belgelerinin tevdisi sırasında, Sözleşme'nin çeşitli bölümlerinde yer alan tahkim ve uzlaştırma ile bağlı olmayacaklarına dair bir beyanda bulunabilecekleri belirtilmektedir.⁷⁸ Bu konudaki bir diğer örnek, 63 Sayılı ILO Sözleşmesi'nin 2/1. maddesidir.⁷⁹ Bu maddeye göre taraflar, onay aşamasında, Sözleşme'nin belirli kısımlarıyla bağlı olmadıklarını bildirebilirler.⁸⁰ UHK'nın taslak yönergesinde,

⁷⁶ Bu konuda bkz. SIMMA, s. 329, 330.

⁷⁷ Sözleşme metni için bkz. *European Convention for the Peaceful Settlement of Disputes*, 320 UNTS 243 (No.4646).

⁷⁸ Bu konudaki diğer örneklerle ilgili olarak bkz. AKERMARK, s. 504, 505.

⁷⁹ Sözleşme metni için bkz. *Convention (No. 63) Concerning Statistics of Wages and Hours of Work in the Principal Mining and Manufacturing Industries, Including Building and Construction, and in Agriculture*, 40 UNTS 255 (No. 638).

⁸⁰ Harici kayıtlar çerçevesinde yapılan beyanların, çekince olup olmadığı konusunda çeşitli tartışmalar vardır. ILO, harici kayıtların, çekince olmadığı görüşünü savunur. UHK'nın bu konuda ILO'dan istediği görüşe cevaben Örgüt, kendi bünyesinde yapılan sözleşmelerde çekincenin yasak olduğunu, bunun uzun yıllardan beri var olan tutarlı bir uygulama olduğunu ifade etmiştir. Söz konusu cevapta, üye devletlerin, örgüt bünyesinde oluşturulan bir sözleşmeye taraf olurken, çeşitli beyanlarda bulunabileceği belirtilmiştir. Söz konusu beyanlar, ILO Sözleşmelerince belirlenen sınırlar çerçevesinde, bu sözleşmelerin kapsamı dışına çıkarılabilecek hükümlere ya da değişikliklere ilişkindir. Ancak UHK'nın görüşüne göre ILO'nun bu konudaki yorumu söz konusu

“harici kayıt adı altında yapılan çekinceler” başlığını taşıyan madde uyarınca harici kayıtlar, çekince olarak kabul edilmektedir. Buna göre devletler ya da uluslararası örgütler bir andlaşmaya, o andlaşmanın belirli hükümlerini uygulamama ya da değiştirme konusunda kendilerine açıkça izin veren bir hüküm çerçevesinde, tek taraflı bir bildiri ile bağlanma rızasını gösteriyorlarsa, söz konusu bildiri, bir çekince niteliği taşır.⁸¹ 1982 Sözleşmesi'nin 298. maddesi, bu maddedeki uyumsuzluk türleri bakımından, Sözleşme'nin zorunlu yargısal çözüm rejiminine ilişkin hükümleri uygulamama izni vermektedir. Ancak 298. madde uyarınca devletler, Sözleşme ile bağlanma rızası gösterdikleri anda ya da daha sonraki herhangi bir zamanda söz konusu beyanlarda bulunabilmektedirler. Oysa UHK'nın taslak yönergesine göre, andlaşma yürürlüğe girdikten sonra yapılan harici kayıt beyanları, çekince olarak kabul edilemez. Bununla birlikte, yukarıda incelenen “geç çekinceler” dikkate alındığında, bu farkın önemini yitirdiği açıkça anlaşılmaktadır.

Sonuç

1982 Sözleşmesi'nin 309. maddesinde Sözleşme'de açıkça izin verilmeyen çekinceler ve istisnalar yasaklanmış, 298. maddesinde ise ihtiyari istisnalardan söz edilmiştir. Ancak her iki hukuki müessese kapsamında yapılan beyanlar, aynı niteliktedir. Çekincelerin ileri sürülme anları bakımından ihtiyari istisnalardan ayrıldığı iddia edilebilirse de uygulamada ve UHK taslak yönergesinde geç çekincelere izin verilmesi bu iddiayı çürütmektedir. Uluslararası andlaşmalarda çekince başlığını taşıyan hükümlerin temel amacı, bu hükümler çerçevesinde yapılan tek taraflı bildirimlerle, andlaşmanın hukuki etkisinin bildiri yapan taraf bakımın-

beyanların hukuki niteliğini değiştirmemektedir. ILO Sözleşmeleri de dahil olmak üzere, harici kayıtlar çerçevesindeki beyanlar, andlaşmanın açıkça izin verdiği hükümlere ilişkin olarak yapılmaktadır. Söz konusu beyanlar, ilgili andlaşmanın bazı hükümlerinin hukuki etkisini sona erdirmekte ya da değiştirmekte ve andlaşma ile bağlanma rızasının gösterildiği anda yapılmaktadır. Buradaki tek fark, çekince yerine harici kayıt ifadesinin kullanılmış olmasıdır. Bazı uluslararası andlaşmalarda çekince ve harici kayıt ifadesine aynı anda rastlandığı da olur ancak bu durum iki terim arasındaki kasti bir ayrımdan ziyade terminolojik bir karışıklıktan ileri gelir. Bkz. 2000 ILC Rep., s. 109-111.

⁸¹ 2000 ILC Rep., s. 108.

dan sona erdirilmesi ya da değiştirilmesidir. 1982 Sözleşmesi'nin 298. maddesinde düzenlenen ihtiyari istisnalar da aynı işleve sahiptir.

1982 Sözleşmesi'nde çekinceleri yasaklayan bir hükmün yer alabilmesi için devletlerin yaşamsal çıkarlarını ilgilendiren konularda, zorunlu yargısal uyuşmazlık çözüm rejiminden kurtulabilmelerinin sağlanması gerekiyordu. İhtiyari istisnaları düzenleyen 298. Madde, Sözleşme'ye bu nedenle eklendi. Başka bir ifadeyle 298. maddenin Sözleşme'de bulunuyor olması, Sözleşme'de çekincelerin yasaklanmış olmasından kaynaklanır.⁸² Esasında 298. maddede, 309. madde uyarınca Sözleşme'nin açıkça izin verdiği çekinceler, "ihtiyari istisna" adı altında düzenlenmiştir.

1982 Sözleşmesi'nde çekincelere, yalnızca 298. maddede yer alan konular bakımından izin verilmeyip de, bu madde için neden ayrıca ihtiyari istisnalar terimine ihtiyaç duyulduğu sorusunun yanıtlayabilmek güçtür. Sözleşme'de ve genel olarak andlaşmalar hukukunda, istisna teriminin 298. maddedeki kullanımına ilişkin bir tanım ya da açıklama yer almamaktadır. Konferans Başkanı Ameresinghe'nin 309. maddeye ilişkin "... açıkça anlaşılmalıdır ki 309. madde herhangi bir taraf devlete, başka bir taraf devletin 298/1(a) madde çerçevesinde yapmış olduğu ihtiyari istisnalara, istisna ileri sürme hakkı tanımaz...309. maddenin oluşumu herhangi bir çekincenin istisnaya, herhangi bir istisnanın da çekinceye izin vermesine imkân tanımaz..."⁸³ şeklindeki açıklaması ise, aydınlatıcı olmak bir yana son derece anlaşılmazdır. Çekince yerine ihtiyari istisna teriminin kullanılmasının nedeni olarak akla en yakın görünen açıklama, Sözleşme'yi hazırlayanların çekince terimini kullanmaktan özellikle kaçındıkları şeklinde olabilir. Zira Sözleşme'nin bir bütün olarak kabulü çekincelerin yasaklanmasına, Sözleşme'nin mümkün olduğunca fazla devlet tarafından kabulü de belirli uyuşmazlık türlerinin Sözleşme'nin zorunlu yargısal çözüm rejiminin kapsamı dışına çıkarılabilmesine bağlıydı. 298. maddede ihtiyari istisna terimi kullanılmak suretiyle, bu madde kapsamındaki uyuşmazlık türleri bakımından çekince ileri sürülemeyeceği, ama ihtiyari istisnalar çerçevesinde beyanlarda bulunularak, bu uyuşmazlıkları zorunlu yargısal yolların kapsamı dışına çıkarılabileceği izlenimi yaratılmıştır. Böylelikle çekince yerine ihtiyari istisna terimi kullanılarak, Sözleşme'deki çekince yasağının 298. madde dışındaki maddeler bakımından ihlâl edilme çabaları engellenmek istenmiştir.

⁸² NORDQUIST, *et al.* s. 109.

⁸³ A/CONF.62/L.60, s. 132.

Kaynakça

- AKERMARK, Spiropoulou; *Reservation Clauses in Treaties Concluded within Council of Europe*, International and Comparative Law Quarterly, Vol. 48, Issue, 3, 1999, s. 479-514.
- AKKUTAY, Berat Lale; *1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- AUST, Anthony; *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge/New York/Melbourne, Cambridge University Press, Second Edition, 2007.
- COCCIA, Massimo; *Reservations to Multilateral Treaties on Human Rights*, California Western International Law Journal, Vol. 15, Issue 1, 1985, s. 1-51.
- EDWARDS, W. Richard; *Reservations to Treaties: The Belilos Case and the Work of the International Law Commission*, University of Toledo Law Review, Vol. 31, 1999-2000, s. 195-207.
- FITZMAURICE, M., *On the Protection of Human Rights, The Rome Statute and Reservations to Multilateral Treaties*, Singapore Year Book of International Law, Vol. 10, 2006, s. 133-173.
- GAMBLE, King John; “*The 1982 UN Convention on the Law of the Sea: A “Midstream” Assessment of the Effectiveness of Article 309*” San Diego Law Review, Vol. 24, Issue 3, 1987, s. 627-644.
- GREIG, D. W.; *Reservations: Equity as a Balancing Factor?*, Australian Yearbook of International Law, Vol. 16, 1995, s. 21-172.
- HORN, Frank; *Reservations and Interpretative Declarations to Multilateral Treaties*, Amsterdam/New York/Oxford, Elsevier Science Publishers, B.V., 1988.
- KLABBERS, Jan; *Some Problems Regarding the Object and Purpose of Treaties*, The Finnish Yearbook of International Law, Vol. 8, 1997, s. 138-160.
- LIJNZAAD, Liesbeth; *Reservations to UN Human Rights Treaties: Ratify and Ruin?*, Dordrecht/ Boston/ London, Martinus Nijhoff Publishers, 1995.
- NELSON, L.D.M.; *Declarations, Statements and ‘Disguised Reservations’ with respect to the Convention on the Law of the Sea*, International and Comparative Law Quarterly, Vol. 50, Issue 4, 2001, s. 767-786.
- NORDQUIST, Myron H., Shabtai ROSENNE and Louis B. SOHN; *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982: A Commentary Volume V – Settlement of Disputes, General and Final Provisions*, Martinus Nijhoff Publishers: Dordrecht/ Boston/, 1989.

- ÖZMAN, Aydoğan; *Milletlerarası Anlaşmalarda Çekinmeler*, Ankara, Sevinç Matbaası, 1970.
- PAZARCI, Hüseyin; *Uluslararası Hukuk Dersleri*, I. Kitap, Ankara, Turhan Kitabevi, 2001.
- RUDA, J. M.; *Reservations to Treaties*, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, 1975-III, Netherlands, A.W. Sijthoff, Vol. 146, 1977, s. 95-218.
- SIMMA, Bruno; *From Bilateralism to Community Interest in International Law*, Collected Courses of the Hague Academy of International Law, 1994-VI, The Hague/Boston/London, Martinus Nijhoff Publishers, Vol. 250, 1997, s. 221-384.
- Convention (No. 63) Concerning Statistics of Wages and Hours of Work in the Principal Mining and Manufacturing Industries, Including Building and Construction, and in Agriculture*, 40 UNTS 255 (No. 638).
- Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, 78 UNTS 277 (No. 1021).
- Protocol to Amend the Convention for the Unification of Certain Rules Relating to International Carriage by Air, Signed at Warsaw on 12 October 1929*, 478 UNTS 371 (No. 6943).
- Vienna Convention on the Law of Treaties* 1155 UNTS 331 (No. 18232).
- European Convention for the Peaceful Settlement of Disputes*, 320 UNTS 243 (No. 4646).
- Convention on the Recognition and Enforcement of Decisions Relating to Maintenance Obligations*, 1021 UNTS 209 (No. 15001).
- Customs Convention on the International Transport of Goods under Cover of TIR Carnets*, 1079 UNTS 89 (No. 16510).
- Vienna Convention on the Succession of States in respect of Treaties*, 1946 UNTS 3 (No. 33356).
- United Nations Convention on the Law of the Sea*, 1833 UNTS 396 (No. 31363).
- European Convention on Transfrontier Television*, 1966 UNTS 265 (No. 33611).
- United Nations Convention on the Law of the Sea*, 1833 UNTS 396 (No. 31363).
- Rome Statute of the International Criminal Court*, 2187 UNTS 3 (No. 38544).
- Draft alternative texts of the preamble and final clauses prepared by the Secretary-General*, UN Doc. A/CONF.62/L.13 (1976), VI Official Records.
- Preliminary report of the President on the work of the informal plenary meeting of the Conference on final clauses*, UN Doc. A/CONF.62/L.60 (1980), XIV Official Records.
- Draft Convention on the Law of the Sea (Informal Text)*, UN Doc. A/CONF.62/WP.10/Rev.3 (1980).

Draft amendment to article 309, UN Doc. A/CONF.62/L.108 (1982), XVI Official Records.

176th Plenary meeting, UN Doc. A/CONF.62/SR.176 (1982), XVI Official Records.

Report of the International Law Commission on the work of its forty-seventh session, A/50/10, 1995.

Report of the International Law Commission on the work of its fiftieth session, A/53/10, 1998.

Report of the International Law Commission on the work of its fifty-first session, A/54/10, 1999.

Report of the International Law Commission on the work of its fifty-second session, A/55/10, 2000.

Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session, A/56/10, 2001.

Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, ICJ. Rep. 1951.

Uluslararası andlaşmaların metinleri, taraf statüleri ve bunlara ilişkin beyanlar hakkında bkz. <http://treaties.un.org/>(Erişim tarihi: 10.02.2011).

Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun çekincelere ilişkin raporları için bkz. <http://www.un.org/law/ilc/> (Erişim tarihi: 10.02.2011).

287 ve 298. madde çerçevesindeki beyanlar için bkz.http://www.un.org/Depts/los/settlement_of_disputes/choice_procedure.htm. (Erişim tarihi: 10.02.2011).

Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations, Metin için bkz. http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/1_2_1986.pdf (Erişim tarihi: 10.02.2011).

International Convention on Arrest of Ships, 1999, Metin için bkz. http://treaties.un.org/doc/Treaties/1999/03/19990312%2009-14%20AM/Ch_XII_8p.pdf.